

MERKEZDEKİ ÇEVRENİN MÜZİĞİ; BİR ULUSAL KALIT ADAYI: PENTAGRAM

Pentagram as a Candidate of National Patrimony

Emrah PELVANOĞLU*

ÖZET

Birçok müzik eleştirmeni tarafından Türkiye'nin en iyi heavy metal grubu kabul edilen ve 2007 yılı itibariyle 20. yılını kutlayan Pentagram, 1997'de çıkan üçüncü stüdyo albümleri *Anatolia* ile birlikte Türk müziğinin çeşitli yerelliklerine göndermeler yapan özgün bir tarz yakalar. *Anatolia*'dan sonra yayımladıkları stüdyo albümleri *Unspoken* (2001) ve *Bir* (2002) ile bu özgün tarzı pekiştiren grubun müzikal yolculuğu, Türk müziğinin gelişim süreci bağlamında da ilginç veriler içermektedir. Bu yazıda Pentagram'ın müzikal gelişimi ve özellikle son stüdyo albümleri olan *Bir*, halkbilimi çalışma alanı içerisinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Pentagram, heavy metal, ulusal kalıt.

ABSTRACT

The Pentagram which is commonly known as one of the best heavy metal bands of Turkey made an authentic style with their third album *Anatolia*. After this album, the band realized *Unspoken* (2001) and *Bir* (2002) and firm its style up. Pentagram's musical journey also contains interesting data about development of Turkish music. This article will try to analyze the Pentagram's musical development especially their last studio album *Bir* in the field of folklore with the notion of "National Patrimony".

Key Words

Pentagram, folk music, heavy metal, national patrimony.

Birçok müzik eleştirmeni tarafından Türkiye'nin en iyi heavy metal grubu kabul edilen ve 2007 yılı itibariyle 20. yılını kutlayan Pentagram, 1997'de çıkan üçüncü stüdyo albümleri *Anatolia* ile birlikte Türk müziğinin çeşitli yerelliklerine göndermeler yapan özgün bir tarz yakalar. *Anatolia*'dan sonra yayımladıkları stüdyo albümleri *Unspoken* (2001) ve *Bir* (2002) ile bu özgün tarzı pekiştiren grubun müzikal yolculuğu, Türk müziğinin gelişim süreci bağlamında da ilginç veriler içermektedir. Bu yazıda Pentagram'ın müzikal gelişimi ve özellikle son stüdyo albümleri olan *Bir*, halkbilimi çalışma alanı içerisinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ağırlıklı olarak İngilizce müzik yapmış bir heavy metal

grubunun Türk halkbiliminin çalışma alanı içinde değerlendirmesi ilk bakışta yadırgatıcı olabilir. Ancak modernleşme, kentleşme ve küreselleşme süreci bağlamında Türk kültürünün yaşamakta olduğu değişim ve yüzyılların birikimiyle oluşan katmanlaşma böyle bir okumayı olanaklı kılmaktadır. Yazımın kuramsal dayanaklarını, Öcal Oğuz'un *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi* (2002) adlı çalışmasında önerdiği alternartif okuma yöntemleri ve kavramlar ile etnomüzikoloji bağlamında yorumlayacağımız "merkez-çevre" ikili karşılıklı olacaktır. Ayrıca grubun kurucu üçlüsü arasında yer alan (bas gitarist) Tarkan Gözübüyük'ün, Pentagram'ın müziğine dair bazı gözlemlerimle ilgili kendisine

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi. (emrahp@bilkent.edu.tr)

sorduğum sorulara verdiği cevapları da, folklorik bir veri olarak bu yazıda kullanacağım.

“In Satan We Trust”dan “Hepsi Bir Hepsi Haktan”a...

Pentagram 1987 yılında grubun temel üçlüsü olarak kabul edebileceğimiz Cenk Ünnü (davul), Tarkan Gözübüyük (bas gitar) ve Hakan Utangaç (gitar, vokal) tarafından kurulur. Bu ilk dönemlerinde Slayer, Metallica gibi Amerikan trash metalinin öncü gruplarının etkisinde (ki o dönemlerdeki bütün heavy metal grupları benzer müzikal etkilerin altındaydılar) müzik yapmaya başlayan Pentagram'ın ilk stüdyo albümü *The Pentagram* 1990 yılında yayımlanır. Grup ikinci stüdyo albümü *Trail Blazer*'i, Ogün Sanlısoy (vokal) ve Demir Demirkan'ın (solo gitar) da katılımıyla 1992 yılında piyasaya sürer. Grubun müziğindeki lirik değişim dikkat çekicidir. Savaş karşıtı şarkıların yanı sıra, baladların da yer aldığı albümün kapanış şarkısı “No One Wins The Fight”, en bilinen Mehter marşı olarak kabul edebileceğimiz “Ceddin deden, neslin baban”ın, sert gitar ritimlerine “transpoze” edilmesiyle sona erer. Bu yorum, Türkiye'deki heavy metal icrası bağlamında çok sıradışıdır.

Pentagram, mehter marşı yorumu ile denedikleri bu farklı heavy metal “tınısını” (soundunu) vokalleri Murat İlkan'ın devraldığı *Anatolia* albümündeki “Anatolia”, “Gündüz Gece”, “1000 in the Eastland”, “Sonsuz”, “Time”, “Dark is the Sunlight” gibi şarkılarla daha da geliştirir ve albüm tasarımı bağlamında da öne çıkarır. Anadolu, albümdeki bazı şarkı sözlerinde müzikal bir nesne olarak da işlenmektedir. Özellikle “Anatolia”nın sözlerindeki folklorik söylemde, o yıllarda da can almaya devam eden terör kaynaklı çarpışmaların etkisi hissedilir.

lir¹. Bu albümde Pentagram ilk defa farklı bir “usta malı”² da yorumlar: Âşık Veysel'in “Gündüz Gece”si. *Anatolia*'nın melodik yapısının yanında, kullanılan bağlama, ney, ramazan davulu, darbuka gibi enstrümanlar da grubun bu yeni yöneliminin önemli unsurları arasında yer alır. Aynı yılın sonunda yayımlanan *Popçular Dışarı..!*, Pentagram'ın 5 Temmuz 1997'de Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda verdikleri konserin kayıtlarından oluşur. Albüm kapağında yer alan dev penisli bereket sembolü heykelciğini, grubun albüm kitapçığına yazdığı ithaf yazısı tamamlar: “Bu albüm; sanat ve spor gibi, bir millet için büyük önem taşıyan sosyal alanlarda, yarattığı ‘pop-kültür’ ile hepimizin değer yargılarını altüst eden devlet ve toplum üzerindeki tartışılmaz etkisi ile, demokrasi için en ciddi tehlike olma yolunda her geçen gün biraz daha büyüyen ‘4. güç’e ithaf edilmiştir...bereket versin”. Pentagram'ın açık bir şekilde “medya”yı eleştiren bu ithafını daha sonra değerlendireceğim; ancak bu sözlerle Pentagram'ın kendisini “merkezin çevresinde” tanımladığını ve çevreden merkeze medya kanalıyla taşınan arabesk-lümpen pop kültürünü hedef aldığını şimdiden söyleyebiliriz. Grup bu konserde iki de farklı usta malı yorumlar: Slayer'dan “Black Magic” ve Âşık Veysel'den “Gündüz Gece”. Konserde öne çıkan bir diğer önemli şey ise, İlhan Barutçu'nun yaptığı iki ney taksimiyle birlikte “1000 in the Eastland” şarkısına eşlik etmiş olmasıdır. Bir heavy metal konserinde ney taksiminin yapılması, pek de alışlageldik bir performans değildir.

2001 yılında çıkan *Unspoken* ise, Türk müziğine içkin farklı yerellikleri dünya sahnesine taşıyarak grubun kariyerinde önemli bir kilometre taşı olur.

Anatolia'nın aksine daha sert ve tamamen İngilizce sözlü şarkılardan oluşan *Unspoken*, bununla birlikte gerek vokallerdeki yerel çeşitlemeler ve neredeyse bir solo enstrüman düzeyinde kullanılan ney ile; gerekse de solo gitar efektlerinde kullanılan Türk müziğindeki ara / arıza seslere (ve tabii ki neye) daha uyumlu vah vah pedallarıyla ve şarkılarda anlatılan, albüm kitapçığında da işlenen antik Mezopotamya kültürlerine dair hikâyelerle grubun küresel sahnedeki özgünlüğünü perçinler. Ayrıca bazı isim hakları sorunları yüzünden Pentagram dünya sahnesine "Mezarkabul³" olarak çıkar. Türkiye'de ise albümlerini Pentagram adıyla yayımlamaya devam eder. Bu albümde solo gitarları Metin Türkcan üstlenir ve grup şu anki kadrosuna kavuşur. *Unspoken*'ın hemen ardından 2002'de yayımlanan *Bir*, gitar tınları (sound) açısından *Unspoken*'ın eşdeğeri. Türkçe sözlü şarkılardan oluşan *Bir*'de, *Unspoken*'da da yer alan iki enstrümantal çalışmayla birlikte iki de usta malı türkü yorumlanır: Dertli'den "Şeytan Bunun Neresinde" ve yine Veysel'den "Bu Âlemi Gören Sensin". Özellikle de gitar tınlarındaki ayniliğe rağmen İngilizce kotarılan *Unspoken* "merkez ve ötesine" yani dünya sahnesine, Türkçe sözlü icra edilen *Bir* ise "merkez ve çevresine" bakmaktadır.

Merkezden...

Heavy metal'in gelişim sürecini anlatmak bu yazının hem kapsamı hem de amacı dışındadır. Türkiye özelinde biraz fikir sahibi olmak için diyebiliriz ki Pentagram'ın müzik yapmaya başladığı 90'lı yıllar, Türkiye'de İngilizce sözlü heavy metalin altın çağı olarak nitelenebilir. Ancak bu altın çağa 1998-99 yıllarında, medyanın moral önderliğinde başlatılan "satanist" avıyla kesin bir nokta

konur. Bu avı takip eden günler boyunca "metalci" olarak nitelenen rock müzik-severler ağır ithamlar altında bırakılır. Ancak rock müziği, bu süre avından Türkçeleşerek kurtulmayı başarır. 2000'li yılların ortalarına doğru Türkçe sözlü rock müziği çalışmalarında deyim yerindeyse bir patlama yaşanır. Yaşanan Türkçeleşmenin bir yanını da yerelleşme arayışları oluşturur. Gırtlaktan çıkan sert rock / blues vokaller, daha yumuşak ve kaygan Türk müziği seslerine eşlik etmeye başlar⁴. Bu süreci merkezin / kentin kültürel anlamda çevresinde bulunan ve yaşayış şekliyle de marjinal olarak alımlanan bir kitlelenin önce dışlanıp iyice marjinalleşmesi, sonra ise yerelleşerek merkezleşmesi şeklinde okuyabiliriz. Burada önemli olan, merkezin yolunun "yerellikten" geçiyor olmasıdır. Bu durumu geçici bir müzikal yönelim olarak değerlendiremeyiz. Pentagram'ın ise yaşanan bu sürecin bir adım ötünden yürüdüğü açıktır.

1997 yılında çıkan *Anatolia* ağırlıklı olarak İngilizce sözlü şarkılardan oluşuyor olsa da, albümde yer alan üç adet Türkçe şarkıyla birlikte kullanılan yerli motifler, grubun kendini merkezde ifade etmesinin önünü açar. Albümün ilk klibi "Anatolia"ya çekilir ve Türkiye'deki videomüzik kanallarında sıkça gösterilir. *Blue Jean* gibi popüler yayın organlarında grup hakkında yazılar çıkar. Dahası 2000 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II toplantısında dünya liderlerine sunulan "Lirik Tarih" gösterisinin bir parçası olarak "Gündüz Gece"yi çalarlar. Pentagram, Türkçenin ulusal kalıtlarına açıktır ve bu yüzden devlet (ya da merkezin sıfır noktası) nezdinde uluslararası temsil değeri taşıyan bir ulusal kalıt değeri kazanır.

"Ulusal kalıt" Öcal Oğuz'un *Kü-*

reselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi adlı kitabında önerdiği Türkçeleştirilmiş bir kavram (Patrimoine National). Oğuz “basit ve geçici bir tanımlama yapacak olursak, ulusal kalıtın ‘ulusal kimliği oluşturan, destekleyen, açıklayan gösteren maddî ve manevî bütün unsurlar’dan oluştuğunu söyleyebiliriz” (13) der. Ancak bu tanımın beraberinde bir uygulama sorunu da getireceğini belirten Oğuz, “geleceğe taşınacak ulusal kalıt anlayışının oluşturulmasının” kısa vadedeki zorluğuna da dikkat çeker. Oğuz, bu bağlamda Batılı araştırmacıların “tek katlı uygarlık oluşturmuş ‘ilkeller’ için geliştirdikleri yöntemlerle Türk kültür varlığının araştırılmasının olumsuzluklarına da değinir ve en alt katmanlardaki kültürel olguları zorlama yöntemlerle bütün katmanların kültür değeri haline getirmekle kaybedilecek “estetik avantaj”a da işaret eder. Oğuz’a göre “bunun tersine olarak, ‘tek tipleşen’ dünyaya ‘yeni bir zenginlik’ olarak sunabileceğimiz ‘yerel olgu’ kavramlarını bir arada değerlendiren yöntemlerden yararlanmalıyız”dır (13).

Grubun kurucu üçlüsünden Tarkan Gözübüyük, Pentagram’ın “yerel olgu”larla olan ilişkisini yorumladığımız soruya şu şekilde cevap verdi: “Pentagram’ın ilk dönem çalışmalarında Slayer, Iron Maiden, Metallica gibi çok sevdiğimiz toplulukların yoğun etkisi vardı. Fakat zaman içinde grup olgunlaştıkça, ilham kaynaklarının zenginleştiğini, farklı müzik akımlarının yanı sıra yerel kültüründen de beslenerek özgün bir çizgi yakaladığımı düşünüyorum”. Gözübüyük’ün grubun “özgün bir çizgi” yakaladığını söylerken yaşanan süreci “olgunlaşma” olarak değerlendirmesi dikkat çekicidir. Kant’ın “Aydınlanma Nedir” başlıklı yazısında “aydınlanma”yı

reşitlik, olgunluk olarak değerlendirdiğini hatırlayalım. Burada olgunlaşma, yerelleşme ve merkezleşmeyle paralel bir anlam ifade etmektedir. Nitekim 2001 yılında çıkan ve Avrupa’da da dağıtılan *Unspoken*, grubun bu anlamdaki olgunluğunun zirvesindeki çalışmasıdır. Albüm İngilizcedir ve bir anlamda Türkiye’den çok, küresel dünyanın kültürel merkezi Avrupa’yı hedef almaktadır. Küreselleşmenin baskın geni olan “tek tip” bir Batılılaşmaya alternatif bir şekilde Pentagram, modern Türkiye’nin ulusal kalıtlarını içselleştirerek evrensel kültüre olumlu bir katkı yapmaktadır. Bu alternatif olumlu katkı ise onu “merkezin çevresinde” tanımlar⁵.

Bir

Yukarıda Türkçe icra edilen *Bir*’in merkez ve çevresine bakan bir albüm olduğunu söylemişim. Sert ve melodik gitar tınılarıyla kotarılmış saf bir heavy metal albümü olmasının yanında *Bir*, ulusal kalıt olarak halk müziğini, çevrenin muhalif söylemini temsil eden abdalın edasıyla yeniden üreten kentli bir albüm. Sentez gibi klişeleşmiş kavramlar ise bu müziği açıklamak için yeterli değil. Bu bağlamda Gözübüyük’ün müziklerinin hareket ve motivasyon noktası ile ilgili sorduğum soruya verdiği cevap ise önemli ipuçlar barındırıyor: “Yaşadığımız şehir coğrafi olarak, bir birini anlamakta zorlanan ve kutuplaşma eğiliminde olan iki farklı kültürün kesişme noktası. Bu durum, Pentagram’ın tarzını doğal bir şekilde tarif ediyor aslında. Bunun dışında müziğimizi şekillendiren herhangi bir maksat veya işaret etmek istenilen özel bir durum olduğunu söyleyemem”.

Gözübüyük’ün müziklerinin motivasyon merkezi olarak İstanbul yani Türkiye’nin kültürel merkezi etrafındaki

gerilimleri işaret etmesi bence yazımızda ele aldığımız savlarla örtüşüyor. Grubun *Popçular Dışarı..!* için yazdıkları ithaf yazısında da okuyabileceğimiz bu gerilim, Pentagram'ın kendilerini tanımladıkları merkez bağlamında, merkezleşen pop-kültüre nitelikli (ya da ulusal kalıt olarak değerlendirilebilecek) bir muhalif (yani çevre söylemiyle) karşı taraf olduğunu söyler. *Bir'*de halk müziği bu taraf olma durumunun müzikal söylem aracı olarak karşımıza çıkar. Dertli'nin 19. yüzyılda "Şeytan bunun neresinde" diyerek bağlaması için dertlendiği çarpık merkezî yorumlardan, 21. yüzyılda Pentagram gitarı, müziği için dertlenmektedir. Gözükbüyük, bu yeniden üretimi merkez-çevre karşıtlığı bağlamında sorguladığım soruma verdiği cevap da savlarımı destekliyor:

Rock müziğin, küresel halk müziği olduğuna dair benim de katıldığım bir tanım var. Folk müzik geçmişte köylü halkın, kendilerini yöneten beyzadelere muhalefet etme aracıydı aynı zamanda. İkinci dünya savaşından sonra hızla kitleselleşen "rock'n roll", sanayi devrimiyle birlikte şehirleşen halklar için bu misyonu devraldı diyebiliriz. Türkiye'de yirminci yüzyılın ıskalanmış olması ve "padişah ve kulları" anlayışının sürmesi nedeniyle halk türküleri hâlâ güncelliğini koruyabiliyor. Özellikle Bektaşî geleceğinden gelen bazı anlatımları benimsemekte zorlanmıyoruz.

Toparlayacak olursak Pentagram'ın, Türk kültürünün farklı ulusal kalıtlarından yararlanmakla birlikte halk müziğiyle olan yakın ilişkilerinin, merkezdeki pop-kültüre karşı merkezin çevresindeki nitelikli konumlarını yeniden üretmede önemli bir söylemsel araç olduğunu söyleyebiliriz. İngilizce icra ettikleri *Unspoken* ile benzer bir duruşu, bu sefer küre-

sel sahnedeki Batılı tektipleşmeye alternatif olarak gösteren grup bu bağlamda Türk kültürünün çok katmanlı yapısını modern bir ulusal kalıt başarılı bir şekilde temsil etmektedir.

NOTLAR

1 Sonsuz karanlık bu yaşlı günümde / Yad insanoğlu bu durmaz sözünde / Nerden bilinmez bu kin gözlerinde / Yansır bu korkum sararmış yüzümde / Halim bilmez, derdim sormaz / Zor anımda sahip çıkmaz / Böyle sansız merdlik olmaz /Bu ihanet cezasız kalmaz / Anatolia, Anatolia / Sevgim seninle bu zor günlerinde / Anatolia, Anatolia / Kalem kır, cezamı kes, onurumu geri ver / Be hey anla derdim bu son çığlığında / Yorgun bu toprak ölüm çok yakında / Doğduğun yer bu eski dünya / Doyduğun yer bu yaşlı dünya / Bir gün gelmiş gülmez olmuş / İsmi artık anılmaz olmuş / Anatolia, Anatolia / Sevgim seninle bu zor günlerinde / Anatolia, Anatolia / Kalem kır, cezamı kes, onurumu geri ver

2 Halk müziğindeki "Usta malı" kavramını, rock müziğinde "cover" terimi karşılar. Tıpkı halk müziğinde olduğu gibi rock müziğinde de yeni müzisyenler, sevdikleri grupların şarkılarını çalarak yetişirler. Metallica bunun en tipik örneğidir. Nitekim grup kariyerlerine bir "cover band" olarak başlamış, yedi stüdyo albümünün ardından çıkardıkları 1999 tarihli *Garage Inc.* albümüyle müzikal köklerini hatırlatan yeni coverlarla "usta malı" söylemeye devam etmiştir. Aynı şey Pentagram için de geçerlidir. Grup konserlerinde hem Slayer'dan hem Veysel'den "usta malı" coverlar çalmaktadır.

3 Mezar Kabul'un herhangi bir anlamı yoktur.

4 Ancak bu süreci "Anadolu Pop-Rock" ekollerıyla karıştırmamalıyız. Karşılaştırmak ise çok verimli sonuçlar verebiliriz.

5 Eurovision yarışmalarındaki bol darbuka soslu oryantalist sentez salatalarının, ("Shake it up Şekerim" ya da "Karşında Superstar" gibi..) küreselleşmeye Türk kültürü bağlamında nasıl bir katkı verdiklerini düşünecek olursak, Pentagram'ın sert duruşu daha iyi anlaşılacaktır. Bir başka açıdan bakacak olursak rock / metal müziği, pop müziğinden daha evrensel ve muhalif bir geleneğe sahiptir.

KAYNAKLAR

Oğuz, M. Öcal. *Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.